

Aan De president van de Algemene Rekenkamer
Mevr. Drs. S.J. Stuiveling
Lange Voorhout 8
Postbus 20015
2500 EA Den Haag

Afschrift aan De Minister van Financiën
De Staatssecretaris van Economische Zaken

Datum 2 oktober 2006
Ons kenmerk F/2006031574
Uw kenmerk 6005093 R
Onderwerp Monitoring verwerving Joint Strike Fighter

Geachte mevrouw Stuiveling,

Op 19 september heb ik uw conceptrapport over de "monitoring verwerving Joint Strike Fighter" voor bestuurlijke hoor en wederhoor mogen ontvangen. Namens de Minister van Financiën en de Staatssecretaris van Economische Zaken geef ik u hierbij mijn reactie, waarbij de structuur wordt gevolgd die u in uw brief hanteert.

Het Production, Sustainment and Follow-on Development Memorandum of Understanding (PSFD MoU). Grote projecten bieden kansen, maar er zijn ook risico's mee gemoeid. Defensie doet er alles aan om risico's te beperken en risicobeheersende maatregelen te nemen. Zo heeft de deelneming in de ontwikkelingsfase van de Joint Strike Fighter (JSF) voor een vast bedrag van \$ 800 miljoen een risicobeperkend karakter; kostenstijgingen in deze fase zijn namelijk niet doorberekend aan de partnerlanden, maar worden volledig gedragen door de Verenigde Staten. Daarnaast is er een businesscase opgesteld om de ontwikkeling van het toestel met 'kopen van de plank' te vergelijken. Uitgangspunt hierbij is dat ontwikkelen voor de belastingbetaler niet duurder mag zijn dan 'kopen van de plank'. Deze vergelijking resulteerde in een netto contant tekort in het nadeel van de ontwikkelingsfase. Er is een medefinancieringsovereenkomst opgesteld, waarin de industrie zich verplicht dit tekort te dichten met een percentage over de JSF-gerelateerde omzet. Bovendien is afgesproken dat in 2008 een herberekening wordt uitgevoerd waarbij de Nederlandse industrie zich, via de medefinancieringsovereenkomst, heeft verplicht het dan resterende tekort te dichten. Risico's voor de overheid beperken zich daarmee tot het moment van herberekening, daarna geldt het principe 'for better and for worse'. Hier is dus geen sprake van een open eind constructie, maar van een duidelijke risicobeperking.

Na de ontwikkelingsfase is de productie-, instandhoudings- en doorontwikkelingsfase voorzien. Partners uit de ontwikkelingsfase hebben de spelregels voor deze vervolgfase vastgelegd in het

Bij beantwoording datum, ons kenmerk en onderwerp vermelden.

Datum 2 oktober 2006
Ons kenmerk F/2006031574

multilaterale PSFD MoU. In dit MoU zijn kostenplafonds opgenomen die alleen met instemming van de deelnemende landen, met als bestuursorgaan de JSF Executive Board (JESB), kunnen worden doorbroken. Deze plafonds, alsmede de procedures om overschrijding hiervan te voorkomen tesamen met het feit dat Nederland zitting neemt in het JESB, vormen een set van risicobeperkende maatregelen. Het valideren van kostprijsinformatie blijft door de wet- en regelgeving in de partnerlanden, met name de Verenigde Staten, echter ook met dit PSFD MoU beperkt mogelijk, aangezien het veelal gaat om concurrentiegevoelige informatie van bedrijven. Met u moet ik constateren dat dit ook voor veel internationale samenwerkingsprogramma's geldt. In dat kader constateer ik evenwel ook dat het PSFD MoU meer mogelijkheden voor toegang tot informatie biedt, dan bij andere Amerikaanse programma's het geval is.

Besluitvormingsproces. Defensie informeert de Tweede Kamer schriftelijk over het project 'vervanging F-16' volgens de duidelijk afgebakende stappen van het Defensie Materieelproces. Omdat het project daarnaast onder de procedureregeling grote projecten valt, zenden Defensie en Economische Zaken jaarlijks een rapport naar de Tweede Kamer. Naar aanleiding van deze informatievoorziening zijn inmiddels meer dan 1.000 vragen gesteld en beantwoord. De auditdiensten van Defensie en Economische Zaken hebben in verschillende rapporten van bevindingen bij de jaarrapportages de Tweede Kamer geadviseerd om de eigen informatiebehoefte opnieuw te herijken. De Tweede Kamer heeft hieraan nog geen gevolg gegeven.

Orders voor de Nederlandse luchtvaartindustrie. Het financiële volume van de verkregen opdrachten en de vooruitzichten op nog te verwerven opdrachten worden bijgehouden door het Ministerie van Economische Zaken in een 'thermometer'. Deze thermometer geeft op dit moment een stand van ruim \$ 700 miljoen te zien voor reeds gegunde contracten. Op grond van de bereikte resultaten, de door Lockheed Martin gegeven inzichten en de verificatie bij de Nederlandse industrie wordt de eerder aan de Tweede Kamer geschetste omzetverwachting haalbaar geacht. Deze omzetverwachting berust op het in de business case opgenomen aantal van 4.500 vliegtuigen. Daarnaast zijn voor de Nederlandse overheid de aard van de opdrachten, de mate van innovatie en het technologisch gehalte, alsmede spin-off en spill-over van belang. Recente rapporten van het NIVR en de Universiteit van Tilburg bevestigen dat de Nederlandse luchtvaartindustrie zich in deze opzichten positief ontwikkelt.

Aantallen toestellen voor Nederland. Ten aanzien van de aantallen merk ik op dat in de business case het aantal van 85 toestellen is gehanteerd. Dit getal zal in een aanhangsel bij het PSFD MoU worden opgenomen en is indicatief voor de capaciteiten die Defensie vanaf het begin van de jaren 20 denkt nodig te hebben. De stuksprijs is inderdaad gestegen, voornamelijk door loon-, materiaal- en pensioenkosten en, zij het in mindere mate, door prijspeeraanpassingen. Hierover is de Tweede Kamer via jaarrapportages en antwoorden naar aanleiding van deze rapportages op de hoogte gehouden. Daarbij is ook aangegeven dat, indien deze stijging in perspectief wordt geplaatst - dat wil zeggen als de JSF met zijn capaciteiten en stuksprijs wordt vergeleken met de alternatieven - de JSF onveranderd het beste toestel voor de beste prijs blijkt te zijn. In de rapportage over de jaren 2004 en 2005 is de Tweede Kamer uitgebreid geïnformeerd over de status van de alternatieven.

Datum 2 oktober 2006
Ons kenmerk F/2006031574

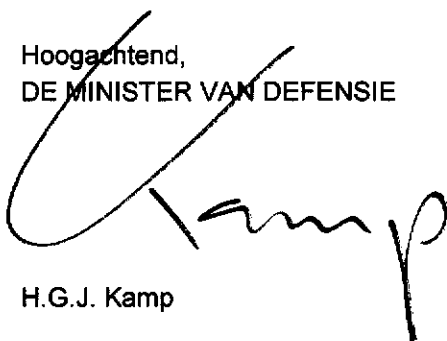
In uw conclusie wordt naar aanleiding van een rapport van de Amerikaanse rekenkamer gemeld dat het toestel nog verre van uitontwikkeld is. De reactie van het Pentagon, zoals opgenomen in de jaarrapportage over 2005, is dat de JSF-verwervingsstrategie berust op een "block plan" en voorziet in de stapsgewijze ontwikkeling die in evenwicht is met de technische, kosten- en planningsrisico's. Deze strategie voldoet volledig aan het huidige Amerikaanse verwervingsbeleid en sluit aan bij de aanbevelingen van de Amerikaanse rekenkamer om een stapsgewijze, op kennis gebaseerde, evolutionaire verwervingsstrategie te volgen. Er was volgens het Pentagon dan ook geen reden om de productieplanning naar aanleiding van het rapport van de Amerikaanse rekenkamer te vertragen. Overigens wordt deze blocksgewijze doorontwikkelingsstrategie al tientallen jaren succesvol en naar tevredenheid gevolgd bij de F-16.

De beproevingen van de JSF verlopen intussen bevredigend. Op 7 september 2005 is de eerste JSF beproefd onder elektrische spanning. Hierbij zijn 20.000 elektrische verbindingen en de bekabeling getest. Van de 20.000 verbindingen werkten er slechts vijf niet, zodat van een succesvolle test kon worden gesproken. In februari 2006 is de "Air System Critical Design Review" (AS CDR) gehouden voor twee varianten, waaronder de variant waarin Nederland geïnteresseerd is. Tijdens deze evaluatie is het technische ontwerp aan een zeer gedetailleerd onderzoek onderworpen door de Amerikaanse programmaleiding en partners. Er zijn geen onoplosbare problemen opgedoken. Na afloop van de AS CDR is het eerste vliegtuig uit de ontwikkelingsfase overdragen om aan het testproces te beginnen. Hiermee is een belangrijke programmamijlpaal bereikt. Voorzien wordt om eind dit jaar de eerste testvlucht te maken. Het ontwerp van de JSF is zo ver gevorderd dat ook kan worden begonnen met de productie van het vliegtuig.

Voor de doorontwikkeling en daaraan gerelateerde kosten is ook een schatting gemaakt. Op grond hiervan zijn de eerder genoemde kostenplafonds in het PSFD MoU opgenomen.

Ook de levensduurkosten zijn gemodelleerd en in kaart gebracht. Deze informatie zal deel uitmaken van de brief bij een kabinetsbesluit over de opvolging van de F-16. Dit besluit zal echter niet meer in deze kabinetsperiode worden genomen.

Hoogachtend,
DE MINISTER VAN DEFENSIE

H.G.J. Kamp